

4. Конституція України. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>

УДК 347.61/64

*Чурпіта Ганна,
доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри цивільно-правових
дисциплін НАВС*

ЗАСТОСУВАННЯ СУДОМ НОРМ КОНСТИТУЦІЇ ТА ЦИВІЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ З МЕТОЮ ЗАХИСТУ СІМЕЙНИХ ПРАВ ТА ІНТЕРЕСІВ

На сучасному етапі розвитку суспільства одним із пріоритетних напрямів державної політики в Україні є захист сімейних прав та інтересів. Досягнення цієї мети забезпечується за допомогою різних правових засобів, серед яких особливе місце посідає судовий захист, адже саме суду законодавцем надано найбільш широкі повноваження в зазначеній сфері, порівняно з іншими юрисдикційними органами.

Відповідно до ст. 124 Конституції України правосуддя в Україні здійснюють виключно суди. Делегування функцій судів, а також привласнення цих функцій іншими органами чи посадовими особами не допускаються. Юрисдикція судів поширюється на будь-який юридичний спір та будь-яке кримінальне обвинувачення.

Завданням судового захисту сімейних прав та інтересів є відновлення порушених, невизнаних або оспорюваних прав, свобод чи інтересів фізичних осіб, прав та інтересів юридичних осіб, інтересів держави. Відповідне завдання реалізується судом, у тому числі з метою зміцнення сім'ї, утвердження почуття обов'язку перед батьками, дітьми та іншими членами сім'ї, побудови сімейних відносин на паритетних засадах, на почуттях взаємної любові та поваги, взаємодопомоги і підтримки, а також забезпечення кожної дитини сімейним вихованням, можливістю духовного та фізичного розвитку.

Одним із аспектів, який заслуговує на увагу у межах дослідження проблематики судового захисту сімейних прав і інтересів, є застосування судом Конституції та актів цивільного законодавства України до регулювання сімейних відносин.

Загальні засади регулювання сімейних відносин передбачені статтею 7 Сімейного кодексу України (далі – СК України).

А саме цією нормою встановлено, що: сімейні відносини регулюються СК України та іншими нормативно-правовими актами. Сімейні відносини можуть бути врегульовані за домовленістю (договором) між їх учасниками. Сімейні відносини регулюються лише у

тій частині, у якій це є допустимим і можливим з точки зору інтересів їх учасників та інтересів суспільства. Регулювання сімейних відносин здійснюється з урахуванням права на таємницю особистого життя їх учасників, їхнього права на особисту свободу та недопустимості свавільного втручання у сімейне життя. Дитина має бути забезпечена можливістю здійснення її прав, установлених Конституцією України, Конвенцією про права дитини, іншими міжнародними договорами України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України. Регулювання сімейних відносин має здійснюватися з максимально можливим урахуванням інтересів дитини, непрацездатних членів сім'ї. Сімейні відносини регулюються на засадах справедливості, добросовісності та розумності, відповідно до моральних засад суспільства. Кожен учасник сімейних відносин має право на судовий захист.

Крім того, на необхідності врахування норм Конституції України зазначається й в інших правових нормах СК України. Так, відповідно до ч. 5 ст. 5 СК України ніхто не може зазнавати втручання в його сімейне життя, крім випадків, встановлених Конституцією України. У ч. 7 ст. 7 СК України визначено, що дитина має бути забезпечена можливістю здійснення її прав, установлених Конституцією України, Конвенцією про права дитини, іншими міжнародними договорами України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України.

Якщо звернути свій погляд на норми Конституції, можна констатувати, що тільки дві норми Основного закону України безпосередньо регулюють сімейні правовідносини.

Так, інституту шлюбу присвячено статтю 51 Конституції України, відповідно до якої шлюб ґрунтується на вільній згоді жінки і чоловіка. Кожен із подружжя має рівні права і обов'язки у шлюбі та сім'ї. Батьки зобов'язані утримувати дітей до їх повноліття. Повнолітні діти зобов'язані піклуватися про своїх непрацездатних батьків. Сім'я, дитинство, материнство і батьківство охороняються державою.

Правова норма, що її містить ст. 52 Конституції України, регулює правовий статус дитини. Нею встановлено, що діти рівні у своїх правах незалежно від походження, а також від того, народжені вони у шлюбі чи поза ним. Будь-яке насильство над дитиною та її експлуатація переслідуються за законом. Утримання та виховання дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування, покладається на державу. Держава заохочує і підтримує благодійницьку діяльність щодо дітей.

Щодо застосування актів цивільного законодавства України до регулювання сімейних відносин, принагідно зауважимо, що цей спір має давню історію, його початок пов'язаний з окремою кодифікацією цивільного та сімейного законодавства. При цьому зазначимо, що ніхто і ніколи не ставив під сумнів можливість застосування цивільного законодавства для регулювання сімейних відносин. Це пов'язано з тим,

що СК України, оперуючи багатьма цивільно-правовими термінами, не розкриває їх змісту [1, с. 619].

Так, М. В. Антокольська відмічає, що сімейне право не володіє низкою основних понять, які доводиться запозичувати із права цивільного [2, с. 59].

О. М. Пономаренко також вважає, що метою сімейно-правового регулювання є закріплення особливого регулювання сімейних відносин, яке відповідає специфіці останніх. А у моменти, коли регулювання відносин між членами сім'ї не відрізняється від регулювання відносин між іншими суб'єктами цивільних відносин, воно має бути віднесене до парафії ЦК України [1, с. 620].

У відповідному контексті О. В. Некрасова навіть виокремлює форми субсидіарного застосування норм цивільного законодавства до сімейних відносин, як-от: а) умовно субсидіарне застосування, передбачене ст. 8 СК України, без визначення конкретних категорій сімейних відносин, на які можуть поширюватися норми ЦК України; б) пряме субсидіарне застосування, закріплене в СК України, щодо регулювання нормами ЦК України конкретних видів сімейних відносин, наприклад, здійснення права спільної сумісної власності після розірвання шлюбу. Крім того, автор вважає доцільним застосування основних засад цивільного законодавства для регулювання сімейних відносин за аналогією права [3, с. 140].

Прибічники іншої точки зору вказують на те, що сімейне право історично виокремлене із цивільного права, тому окремі сімейно-правові способи захисту повторюють за змістом і порядком їх застосування відповідні цивільно-правові способи захисту, проте пряме застосування норм ЦК, що передбачають захист цивільних прав, до способів захисту сімейних прав є неможливим через змістовні особливості сімейних правовідносин, які характеризуються відсутністю оплатності, особливим суб'єктним складом, тривалістю у часі, наявністю близького родинного зв'язку та особистого довір'я [4, с. 5].

Наприклад, Ю. Ф. Беспалов з цього приводу пише: «Деякі сімейно-правові способи збігаються з цивільно-правовими. Але і перші, і другі є самостійними правовими явищами і мають особливості, визначені предметом, методом правового регулювання, а також функціями галузей сімейного та цивільного права» [5, с. 127].

На наше переконання, застосування для захисту сімейних прав та інтересів тих способів захисту, які регламентовані ЦК України, не тільки можливе, але й прямо регламентоване СК України. Так, відповідно до ст. 8 СК України, якщо особисті немайнові та майнові відносини між подружжям, батьками та дітьми, іншими членами сім'ї та родичами не врегульовані СК України, вони регулюються відповідними нормами ЦК України, якщо це не суперечить суті сімейних відносин. Вбачається, відповідна норма підлягає застосуванню і щодо способів захисту

цивільних прав та інтересів, які можуть використовуватися для захисту сімейних прав та інтересів, якщо це не суперечить суті сімейних відносин. Таким чином, має місце «субсидіарне застосування» способів судового захисту прав та інтересів, визначених ЦК України, для захисту прав та інтересів суб'єктів сімейних правовідносин.

Список використаних джерел:

1. Харьковская цивилистическая школа: защита субъективных гражданских прав и интересов: Моногр. Спасибо-Фатеева И. В., Сибилев М. Н., Яроцкий В. Л. и др.; под общ. ред. И. В. Спасибо-Фатеевой. Харьков: Право, 2014. 672 с.
2. Антокольская М. В. Семейное право: учеб. для студ. вузов, обуч. по направлению и спец. «Юриспруденция». М. : Юристъ, 1996. 366 с.
3. Некрасова О. В. Способи захисту прав та інтересів в сімейному та цивільному праві: порівняльний аспект. *Вісник академії адвокатури України*. 2013. № 2 (27). С. 35–38.
4. Каймакова Е. В. Защита семейных прав: дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03. Курск, 2011. 213 л.
5. Беспалов Ю. Ф. Семейно-правовое положение ребенка в Российской Федерации. Моногр. 2-е изд., перераб. и доп. М.: Проспект, 2013. 240 с.

УДК 342.721:616-036.21

*Шановал Леся,
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри цивільно-правових
дисциплін НАВС*

ОБМЕЖЕННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ ПІД ЧАС ПАНДЕМІЇ КОРОНАВІРУСУ COVID-19

Відповідно до статті 64 Конституції України (далі – КУ) «конституційні права і свободи людини і громадянина не можуть бути обмежені, крім випадків, передбачених Конституцією України».

Такими обмеженнями може бути необхідність: запобігти злочинів чи з'ясувати істину під час розслідування кримінальної справи, якщо іншими способами одержати інформацію неможливо (ст. 31 КУ); врятувати життя людей та майна, здійснити безпосереднє переслідування осіб, які підозрюються у вчиненні злочину (ст. 30 КУ); забезпечити інтереси національної безпеки, економічного добробуту та прав людини (ст. 32 КУ); забезпечити інтереси територіальної цілісності або громадського порядку; для охорони здоров'я населення; для захисту репутації або прав інших людей; для запобігання розголошенню